

trditve pa že dobiva nekatere poteze metafizičnega diskurza. Občutenje Niča – v eksistencialistični literaturi pogosto imenovanega absurd – je posledica razpada Ega, le-ta pa je temeljni pogoj Biti kot sinteza, ki presega vir absurda, antinomijo med univerzalnim in partikularnim. Na tej točki "ponotranjanja" človekove svobode kot take se postavlja vprašanje, kakšno vlogo naj bi pri vsem tem sploh odigrale različne družbene institucije – od vzgojnih do represivnih. Če je prvi pogoj civiliziranosti mirno reševanje sporov (in je obstoj prava potemtakem izraz pomanjkanja pravne kulture), je "pravna kultura ... splet vrednot, ki zadevajo obnašanje ljudi, pravnih institucij v sporih in potencialno spornih ... situacijah" (str. 35). Kolikor ta formulacija postavlja pravo v ospredje pravne kulture na podlagi zagotavljanja pravne svobode posameznikov, pa iz prej povedanega lahko ugotovimo, da na področju posameznikove eksistence oz. iz nje izhajajoče občutje svobode pravo (in tudi druge institucije) izgubijo večino svoje moči, ki jim jo zagotavlja legitimnost na področju kolektivnega.

Svoje delo Zupančič konča s poglavjem "Eros in ustvarjalnost", kjer ugotavlja, da je energija, porabljena za vzpostavitev zadovoljive osnovnih materialnih potreb v večini družb posrkala Hrepenenje, ki naj bi mu vse to odrekanje pravzaprav služilo in zadostilo. Iz tega izpelje radikalno trditev, da kolektivna igra v resnici ne vodi nikamor in da je edini izhod iz začaranega kroga neukročenost kot Eros, eksistenca, ki proizvaja nasledke lastne osvobojenosti. S to ugotovitvijo se ponovno vračamo na začetek, tj. k vprašanju, kako zagotoviti pogoje, ki omogočajo takšno življenjsko držo, obenem pa tudi k vprašanju, v kolikšni meri lahko to dilemo sploh razrešimo na ta način.

Drugače rečeno: ponovni kritični razmislek o temeljnih premisah

možnosti človekove svobode nam lahko močno omaje pomembnost vloge družbenih institucij, ki jim jih je pri tej problematiki pripisovalo tradicionalno družboslovje.

Primož Oberžan

Howard Gardner

RAZSEŽNOSTI UMA – TEORIJA O VEČ INTELIGENCAH

**Založba Tangram, Zbirka
naravno učenje, Ljubljana
1995,
468 strani, 5.300 SIT**

Colin Rose in Luise Goll

UMETNOST UČENJA – KOMPLET UČBENIKA IN DVEH PRIROČNIKOV, TREH AUDIO IN ENE VIDEO KASETE

**Založba Tangram, Zbirka
naravno učenje, Ljubljana
1993,
226+64+32 strani,
10.400 SIT**

Kot pravi Howard Gardner v uvodu ob deseti obletnici prve izdaje *Razsežnosti uma* (prvič izšla leta 1983 v Cambridgeu, drugič leta 1993, v slovenskem prevodu pa lani), je v knjigi videl predvsem prispevek k razvojni psihologiji in širše k vedam o vedenju in spoznavanju. "Želel sem razširiti pojmovanje inteligence, tako da bi vključevalo ne le rezultate testov na papirju, marveč tudi vedenje o človeških možganih in posluh za raznolikost človeških kultur."

V drugi izdaji je Gardner delno dopolnil glavne teme iz prve izdaje, pokazal je, kje je mesto teorije o več inteligencah v zgodovini preučevanja inteligence, prvotne izsledke je povezal z novjšim delom in odgovoril na nekatere najpomembnejše kritike njegove teorije. Medtem ko je v prvi izdaji inteligenco postavljал mnogo bolj v glavo posameznika, sedaj poudarja, da inteligenco v veliki meri določajo

priložnosti, ki jih ponujajo različne kulture (od jadrnanja do arhitekture, geometrije, šaha), pa tudi pomen različnih pripomočkov in zapisov za spodbujanje inteligenc pri odraščajočem otroku.

Avtor natančneje loči med inteligencami, področji in polji. Na ravni posameznika je primerno govoriti o eni ali več *inteligencah* ali intelektualnih nagnjenih, ki jih imamo že ob rojstvu in jih lahko razumemo kot nevrobiološke danosti. Ljudje se rodijo v kulture, ki pod svojim okriljem združujejo veliko število *področij* – strok, obrti, dejavnosti. Posameznik jih z vključevanjem v kulturo osvoji, tako da ga je mogoče ocenjevati po tem, kakšno stopnjo uspešnosti je v njih dosegel. Ko pa oseba doseže določeno stopnjo sposobnosti, postane zelo pomembno *polje*, ki je sicer sociološki konstrukt, vključuje pa ljudi, ustanove, mehanizme nagrajevanja in drugo, kar podaja sodbe o kakovosti posameznih izvedb. Zanj je *ustvarjalen posameznik* tisti, ki redno rešuje težave ali narekuje značilnosti izdelkov na kakem *področju* in čigar delo člani danega *polja* obenem priznavajo kot novo in sprejemljivo.

Gardner v prvem delu knjige spregovori o tem, kaj je inteligenca, drugi del prinaša avtorjeva teoretična spoznanja o sedmih inteligencah, v tretjem delu pa je poudarek na razvijanju in uporabi teh inteligenc.

Biološki temelji inteligence

Inteligenco Gardner definira kot zmožnost reševanja problemov ali ustvarjanje izdelkov (artefaktov), ki so cenjeni v enem ali več kulturnih okoljih. Takoj zraven zapiše, da ta definicija ne pove ničesar o virih teh zmožnosti, niti o ustreznosti sredstev za njihovo preverjanje.

Čeprav je genetika v zadnjih dvajsetih letih skokovito napredovala,

nam ne more ponuditi jasnega odgovora na to, kaj je inteligenca. Kljub temu nam morajo biti odkritja genetikov izhodišče. Navsezadnje smo vsi živi organizmi in v nekem smislu je vse, kar bomo kdaj dosegli, zapisano v našem genskem gradivu. Poleg tega je razlika med genotipom (sestavo organizma, ki jo določata genska prispevka obeh staršev) in fenotipom (opazne značilnosti organizma, ki se izrazijo v danem okolju in pod njegovim vplivom) bistvena za razumevanje vedenjskega in intelektualnega profila vsakega posameznika. Enako pomemben je princip različnosti, saj je vsako bitje enkrateno biološki eksperiment.

V zvezi s tem se postavljata dve vprašanji: o *prožnosti človeškega razvoja* – koliko lahko različni posegi spremenijo intelektualne potenciale ali zmogljivosti posameznika (eno stališče je, da je razvoj osebkov razmeroma nedovzeten za vplive, vnaprej določen, spremenljiv le v podrobnostih, nasprotno stališče pa trdi, da je razvoj zelo prožen in da lahko s primernimi posegi v odločilnih trenutkih dobimo organizem z večjim razponom sposobnosti), in o *naravi intelektualnih zmogljivosti* – vertikalna ali horizontalna obdelava podatkov (po prvi teoriji imamo ljudje dar, da lahko izvajamo nekatere natančno opredeljene intelektualne postopke – na določenem delu specializiranega živčevja v možganih – medtem ko smo nesposobni izvajati druge, po nasprotni teoriji pa imamo ljudje splošne zmožnosti za obdelavo podatkov, ki jih izvajajo celotni možgani, ki niso funkcionalno specializirani).

Gardner trdi, da je za človekov razvoj značilna precejšnja prožnost in prilagodljivost, zlasti v prvih mesecih življenja, vendar pa na prožnost vplivajo močne genske omejitve, ki delujejo od samega začetka in vodijo razvoj po določenih poteh in ne po kakih drugih.

“Velike spremembe delov možganov, ki spremljajo razlike v

izkušnjah, so povezane s spremembami na ravni nevtronov, in sicer v številu, vzorcu in kakovosti sinaptičnih povezav.”

Merila za opredeljevanje inteligenc

Gardner uvede osem neodvisnih meril za opredeljevanje inteligenc, ki temeljijo na nevrobioloških in psiholoških kot tudi na antropoloških in kulturnih dokazih. Na podlagi jasnih in natančnih kriterijev se izogne napakam:

- 1) *možnost osamitve ob možganski poškodbi* (če je ob možganski poškodbi kako zmožnost mogoče uničiti – ali ohraniti neprisraddeto – ločeno od preostalih, je njena neodvisnost od drugih človeških zmožnosti verjetna,
- 2) *obstoj genialnih bebcov in čudežnih otrok* (posamezniki z izjemno neenakomernim profilom zmožnosti in primanjkljajem, ki dokazujejo obstoj specifičnih inteligenc),
- 3) *opredelljiv osnovni postopek ali niz postopkov* (inteligenco bi lahko opredelili kot živčni mehanizem ali sistem za obdelavo podatkov, ki je gensko programiran tako, da ga aktivirajo določene vrste podatkov, posredovane od znotraj ali od zunaj),
- 4) *samosvoj potek razvoja in opredelljiv niz strokovnih dosežkov* (inteligenca bi morala imeti prepoznavno razvojno pot, ki jo v ontogenetskem dogajanju opravijo tako normalni kot izjemni posamezniki),
- 5) *evolucijski potek in evolucijska verodostojnost* (specifična inteligenca postane bolj verjetna, če lahko določimo njene razvojne predhodnike, vključno z zmogljivostmi – kot je ptičje petje ali družbena organiziranost pri primatih – ki so skupne nam in drugim organizmom),
- 6) *podpora eksperimentalnih psiholoških nalog* (številne paradigme, cenjene v eksperimentalni psihologiji, osvetljujejo delovanje potencialnih inteligenc, njene metode omogočajo natančno obdelovanje

jezikovnih in prostorskih podatkov), 7) *podpora psihometrijskih dognanj* (tako kot so pomembni podatki psiholoških eksperimentov, tako so pomembni rezultati standardnih testov – kot so npr. inteligenčni testi) in 8) *dovzetnost za vkodiranje v simbolni sistem* (temeljna značilnost človeške inteligence je morda prav njena "naravna" težnja k utelešenju v simbolnem sistemu).

Sedem inteligenc

Večina ljudi meni, da je inteligenca ena sama, splošna zmogljivost, ki jo lahko s testi izmerimo, Gardner pa dokazuje, da s testi predvsem merimo jezikovno in matematično-logično inteligenco, preostalih pa ne. Na podlagi zgoraj omenjenih meril za opredeljevanje inteligenc je definiral sedem inteligenc: "nepredmetni" obliki inteligence – jezik in glasba – ki ju ne oblikuje in usmerja fizični svet, pač pa odražata zgradbo konkretnih jezikov in glasb; "na predmete vezane" oblike inteligenc – prostorska, logično-matematična, telesno-gibalna – so podrejene nadzoru, ki ga izvajajo zgradba in funkcije konkretnih predmetov, s katerimi posameznik prihaja v stik; "osebni" inteligenci pa odražata niz močnih in medsebojno tekmujočih omejitev: obstoj človekove lastne osebe in obstoj drugih oseb, načini, kako kultura predstavlja in razlaga samo sebe.

Jezikovna inteligenca je intelektualna sposobnost, ki je najenakomerneje porazdeljena med ljudmi, saj je jezik najpomembnejše orodje za delovanje v družbi. Najpomembnejši so štirje vidiki jezikovnega znanja: govorniški vidik, s katerim prepirujemo ljudi za doseg svojega cilja, mnemonični vidik, saj jezik uporabljamo za pomnjenje, velika je vloga jezika pri razlaganju – v preteklosti predvsem govorjena beseda, danes pa prevladuje pisana oblika, z metajezikovno rabo jezika pa razumemo predvsem upo-

rabljanje jezika za razlago jezikovnih dejavnosti. V naši kulturi je jezikovna inteligenca daleč najbolj poudarjena, saj je osnovni kriterij za določanje inteligentnosti osebe. Pri pesnikih in pisateljih, ki imajo visoko razvito jezikovno inteligenco, opažamo močno razvito občutljivost za pomenske odtenke in poudarke, fraze in spretno obračanje besed. Je ena izmed najbolj raziskanih inteligenc, je pa v levi možganski polobli.

Prav tukaj bi morda lahko opozorili na edino pomanjkljivost knjige – na njenih straneh se kar prepogosto pojavljajo slovnične in tipkarske napake, mnogo pa je tudi nedoslednosti, saj so pojmi včasih zapisani s tujko, drugič pa jih je lektor slovenil.

Glasbena inteligenca je ena izmed najbolj zapostavljenih inteligenc v zahodni kulturi. Je tista nadarjenost, ki se pokaže najbolj zgodaj, hkrati pa tudi tista, ki potrebuje največ spodbud in truda za vrhunski razvoj. To Gardner dokazuje z izsledki japonskega pedagoga D. T. Suzukija, ki se ukvarja s poučevanjem violine samo dvehletnih otrok (program seveda vključuje tudi njihove mame). S to metodo Suzuki pri mladih ljudeh izgrajuje trdno voljo in nadaljuje Konfucijevo tradicijo, ki uči, da je glasba temelj zrele osebnosti in dobrega državljana. Ta metoda žanje velik uspeh tudi zato, ker temelji na zen budističnem pojmovanju spoznavanja in poglabljanja lepote.

Logično-matematična inteligenca je hkrati z jezikovno pri nas najbolj cenjena in spoštovana. Že pri malih otrocih se testira prepoznavanje predmetov, njihovo urejanje in prepoznavanje količine in oblike. Tudi v kasnejših letih šolanja se na račun te inteligence zapostavljajo preostale nadarjenosti. Od začetnega opazovanja se razvije v abstraktno mišljenje.

Prostorska inteligenca je izrazito vezana na predmete. Pokaže se predvsem pri problemih, ki zahtevajo,

da si ustvarimo miselno predstavo. Za to inteligenco je pomembno pravilno zaznavanje vidnega sveta in izvajanje pretvorb. S to inteligenco je zelo povezana *telesno-gibalna* inteligenca, za katero je značilna uporaba lastnega telesa. Visoko je razvita pri plesalcih in igralcih kot tudi pri športnikih in obrtnikih.

Gardner poudarja tudi pomen *osebne in medosebne* inteligence. Medtem ko prva deluje predvsem pri človekovem raziskovanju in spoznavanju lastnih čustev, je medosebna usmerjena k drugim ljudem. Za celovito osebnost je pomembna harmonija obeh, saj je uspeh človeka odvisen od poznavanja samega sebe; za poznavanje samega sebe pa so zelo pomembni odzivi okolja na posameznikova ravnanja.

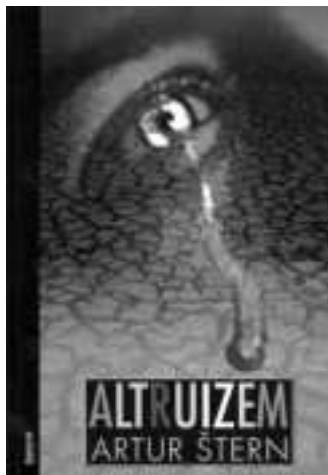
Teorija v praksi

Na podlagi Gardnerjeve teorije o več inteligencah in njihovih različnih načinih delovanja sta Colin Rose in Louise Goll pripravili celosten program za uporabo te teorije v praksi. Komplet Umetnost učenja je namenjen teoretični predstavitvi Gardnerjevega pojmovanja inteligenc, hkrati pa na zanimiv način ponuja obilo primerov za kar najboljšo uporabo naših možganov za doseganje ciljev. Na dveh avdio kasetah sta zbrali glasbo Mozarta, Vivaldija, Bacha, Beethovna... za ustvarjanje razpoloženja in vspodbujanje učenja ter za spodbujanje domišljije in učinkovito ponavljanje. Na tretji pomirjujoč glas predstavi celotno teorijo – namenjena je verbalnim tipom ljudi – medtem ko z video kaseto pridejo na svoj račun predvsem vizualni tipi. Celotno ponudbo dopolnjujejo učbenik in dva priročnika.

Razsežnosti uma je knjiga, ki ne bo odveč tako družboslovcem kot naravoslovcem, saj na zelo uspešen način združuje običajno ločeni področji. Kom-

plet Umetnost učenja pa bo prinesel obilo svežine v največkrat naporno učenje.

Peter Brecl

Artur Štern

ALTRUIZEM

**Znanstveno in publicistično
središče, Ljubljana, 1996
185 str, 2.310 SIT**

Kaj je altruizem? Kdo je altruist? Kdo, ki pomaga brhki mladenki na avtocesti zamenjati predrto gumo? Kdo, ki pomaga invalidu po stopnicah? Tisti, ki je dober do živali? Je to morda kdo, ki ne vzame niti antibiotika, da bi tako ohranil življenje bakterijam, ki so ga prikovala v posteljo? Kdor bo po tej knjigi planil z željo, da bi mu razodela odgovore na zastavljena vprašanja, se lahko nadeja manjšega razočaranja. Ob koncu branja je vprašanj kvečjemu več. Za Arturja Šterna, leta 1965 rojenega doktorja veterinarske medicine, magistra temeljnih medicinskih ved in doktorja bioloških znanosti, je altruizem kot transdisciplinarni fenomen specialnost, s katero se ukvarja v okviru svojega osrednjega področja, filozofije biologije. Knjiga naj bi razjasnila naše dvome in nejasnosti, ki se porajajo ob samem pojmu altruizem, ter nam ga oznanila kot vrednoto. Štern že v uvodu napove, da ne namerava furiozno napadati drugače mislečih, niti ne le obnavljati do

sedaj že napisanega, in tega se skozi knjigo tudi dejansko drži. Enega osnovnih pojmov si izposodi pri Dawkinsu in njegovem delu "The Selfish Gene". Vsi geni so namreč sebični in neusmiljeno tekmujejo z drugimi v boju za edino in glavno nagrado – preživetje. Gen, ki ne hodi, tako rekoč, preko trupel drugih, prej ali slej izgine, zato je tudi v nas samih, v njihovih nosilcih, egoizem ena bolj izraženih lastnosti. In kje za vraga je potem prostor za to čudno reč, altruizem, to nesebično razdajanje, ki v krutem svetu boja za preživetje pač očitno ne nudi posebnih garancij za zmago? Je sploh možno biti altruist? Na prvi pogled se zdi, da to ni nobena umetnost. Konec koncev vsi skrbimo za svoje otroke. Pa tudi za drugo, malce manj bližnje sorodstvo. Pomagamo prijateljem. Tudi kakšnemu neznancu oz. neznanki (pogostokrat odvisno od našega spola) na cesti. Damo kako kost ubogemu, izgubljenemu psu. Rešimo zbirko znamk ali sliko iz požara. In navsezadnje se lahko žrtvujemo tudi za idejo. Dlje kot smo biološko kot subjekti altruizma od objekta, večja je verjetnost, da smo resnično delovali iz čisto altruističnih nagibov, ne pa iz egoističnih – iz želje po ohranitvi gena, ki nam je skupen s potomstvom, sorodniki, soljudmi... Morda pa tudi ni tako. Šternov način pisanja je za jasen odgovor iščočega bralca naravnost frustrirajoč. Z niti najmanj altruističnim odnosom do ubogega bralstva nas vodi skozi poglavja v neko smer in nam pred koncem omogoči vreči sidro v varnem pristanu trdnih ugotovitev. Takoj nato pa pristavi, da je zadeva v bistvu lahko tudi povsem drugačna, in nas v naslednjem poglavju zapelje v drugo smer.

Na začetku se nam še zdi, da se je preveč fiksiral na evolucijo in gene ter zanemaril vpliv vzgoje na hierarhijo, ki določa, komu pritiče več privilegijev v trenutkih našega dobrotništva. Lahko se z njim sicer strinjamo, da bi človek, vzgojen v pragozdu med opicami ali